

10. Прокопенко О.В. Теоретико-методичні засади формування потенціалу екологізації інноваційної діяльності підприємств. *Економіка природокористування і охорони довкілля*. К.: РВПС України НАН України, 2008. С. 299-306.
11. Синякевич І.М. Екологічна політика: Стратегія подолання глобальних екологічних загроз / НЛУУ. Львів: ЗУКЦ, 2011. 332 с.
12. Туниця Ю.Ю., Семенюк Е.П., Туниця Т.Ю. Екологізація економіки: теоретико-методологічний аспект. *Екон. теорія*. 2011. №2. С. 5-15.
13. Крутякова В.І., Харічков С.К. Екологізація як складова стратегії переходу України до сталого розвитку. *Цілі збалансованого розвитку для України: матеріали Міжнародної конференції* (м. Київ, 18-19 червня 2013 р.). К.: Центр екологічної освіти та інформації, 2013. 491 с. С. 280-286.
14. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. академіка НАН України, д.т.н., проф., засл. діяча науки і техніки України Б.Є. Патона. К.: Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2012. 72 с.
15. Актуальні проблеми економіки України / М.В. Зубець, Б.Я. Панасюк. К.: Аграрна наука, 2004. 84 с.
16. Зменшення викидів у тепловій електроенергетиці України через виконання вимог Європейського енергетичного співтовариства. Зелена книга / МЦПД / Документ з аналізу політики підготовлено в рамках проекту «Стратегія інтеграції України в Європейське енергетичне співтовариство». Київ. 2011. 48 с.
17. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
18. Савицький О. Україна та Енергетичне Співтовариство. Критерії відповідності енергетичної політики України вимогам Договору про заснування Енергетичного Співтовариства. Аналітична доповідь. Київ, 2014 р. 32 с.

УДК 338.001.36

JEL classification: L69, L94, M21, Q47

Кузнєцова К.О.

канд. економ. наук
ORCID ID: 0000-0003-0162-1071

Ченуша О.С.

ORCID ID: 0000-0001-7184-2705

Дергачов Є.В.

канд. філос. наук
ORCID ID: 0000-0001-7238-2595

*Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

ТЕНДЕНЦІ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ФУНКЦІОНУВАННЯ НАФТОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

THE EXTERNAL ENVIRONMENT DEVELOPMENT TRENDS OF THE UKRAINIAN OIL REFINING ENTERPRISES

Функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу України в сучасних умовах відсутності достатньої кількості власних енергоносіїв, великої частки імпортованих первинних енергоресурсів, загальної економічної нестабільності країни, складності ведення

бізнесу, недостатнього обсягу інвестицій у видобуток власних запасів енергоносіїв та модернізацію нафтотранспортних мереж, посиленого державного регулювання нафтопереробної промисловості та енергозалежності економіки України посилює роль забезпечення їх економічної безпеки. В даній науковій статті було проаналізовано та виявлено динаміку розвитку паливно-енергетичного комплексу України, досліджено головні тенденції розвитку зовнішнього середовища функціонування вітчизняних нафтопереробних підприємств, визначено їх вплив на економічну безпеку. Визначено, що функціонування підприємств відбувається в умовах макросередовища, яке з 2014 р. характеризується зниженням рівня ВВП, підвищенням рівня інфляції і валютного курсу у 2,6 рази та знижувальними трендами обсягів промислового виробництва. За 2012-2017 рр. суттєво погіршилося від'ємне зовнішньоторгове сальдо України, яке у 2017 р. склало – 7,9 млрд. дол. Ця тенденція спричиняє підвищення обсягів запозичення валютних коштів для збалансування дефіциту бюджету національної економіки. Дослідження зовнішньоторговельного сектору показало значну залежність забезпечення економічної безпеки нафтопереробних підприємств від імпорту нафтосировини, який складає 82,5% споживання, причому майже весь обсяг забезпечується недиверсифікованими постачаннями. Проведений аналіз дав змогу виокремити загрози макросередовища нафтопереробних підприємств: нестабільність економічного стану національної економіки, який провокує зниження покупної здатності і рівня споживання нафтопродуктів; зниження обсягів капітальних інвестицій у виробництво продуктів нафтопереробки; зростаюча залежність виробництва від імпортованої сировини, а ринка – від зарубіжних нафтопродуктів; зменшення різниці між середніми цінами світлих і темних нафтопродуктів на внутрішньому ринку.

Ключові слова: аналіз, економічна безпека, зовнішнє середовище, макросередовище, нафтопереробні підприємства, паливно-енергетичний комплекс, тенденції розвитку.

The enterprises' functioning of in the current conditions of sufficient quantity lack of own energy carriers, a large share of imported primary energy resources, the general country' economic instability, business complexity, insufficient volume of investments in own energy reserves extraction and oil transportation networks modernization, increased state regulation of the oil refining industry, and energy dependence of the Ukrainian economy strengthens the role of ensuring their economic security. In this scientific article it was analyzed the dynamics of development of the fuel and energy complex of Ukraine and the dynamics the Ukrainian fuel and energy complex development, it was revealed the main tendencies of the external environment of the national oil refining enterprise functioning, it was determined their impact on economic security. It was determined that the enterprises functioning takes place in the macro environment, which since 2014 characterized by GDP decreasing, the inflation and the exchange rate increasing of 2.6 times and declining trends in industrial production. For 2012-2017, the negative foreign trade balance of Ukraine significantly deteriorated, which in 2017 amounted to -7.9 billion dollars. This tendency caused an increasing of the volume of foreign currency funds borrowing to balance the budget deficit of the national economy. It was researched the foreign trade sector that showed a significant dependence of the oil refining enterprises economic security from raw materials imports, which accounts for 82.5% of consumption, with almost the entire volume being provided by non-diversified supplies. The analysis made it possible to distinguish the threats of the oil refining enterprises macro-environment: the instability of the national economic state which provoked a decrease in purchasing power and level of petroleum products consumption; decrease in volume of capital investments in the refined products production; the growing dependence of production on imported raw materials, and the market - on foreign oil products; reducing the difference between the average prices of light and dark petroleum products in the domestic market.

Keywords: analysis, economic security, external environment, macro environment, oil refining enterprises, fuel and energy complex, development trends.

Вступ. Функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу України в сучасних умовах відсутності достатньої кількості власних енергоносіїв, великої частки імпортованих первинних енергоресурсів, загальної економічної нестабільності країни, складності ведення бізнесу, недостатнього обсягу інвестицій у видобуток власних запасів енергоносіїв та модернізацію нафтотранспортних мереж, посиленого державного регулювання нафтопереробної промисловості та енергозалежності економіки України посилює роль забезпечення їх економічної безпеки. Такі тенденції стимулюють нафтопереробні підприємства до пошуку ефективних засобів нівелювання загроз, зокрема, шляхом впровадження нових підходів для забезпечення та управління їх економічною безпекою.

Сутність економічної безпеки підприємств галузі реалізується в системі критеріїв її забезпечення та в умовах зовнішнього середовища, яке відбивається показниками, такими як рівень ВВП, індекси цін, динаміка капіталовкладень в галузь, ступінь інтеграції в світову економіку і т. ін. Для аналізу макроекономічного середовища як умов забезпечення економічної безпеки нафтопереробних підприємств важливу роль грають не стільки самі показники (індикатори), скільки їх порогові значення [1–3], тобто ті граничні величини, недотримання яких призводить до формування негативних, руйнівних тенденцій в галузі. В економічній літературі даються кількісні характеристики рівнів безпечного стану економіки, їх порогові значення, аналіз яких може показати стан економічної безпеки підприємств галузі.

Основою механізму ефективного забезпечення економічної безпеки функціонування підприємства є регулярне виконання індикативного аналізу як методу економічних досліджень, який дозволить виявити позитивні або негативні тенденції зміни показників економічної безпеки. При цьому аналіз індикаторів проходить не окремо, а в сукупності, і ця вимога є найважливішим для функціонування системи економічної безпеки підприємства як елементу національної ринкової системи. Тому доцільним є аналіз закономірностей та тенденцій зовнішнього середовища функціонування нафтопереробних підприємств України за основними макроекономічними показниками його стану і розвитку.

Постановка завдання. Поглиблене дослідження процесів становлення та розвитку енергетичних систем, зокрема, тієї їх ланки, що забезпечують видобуток та переробку нафти і нафтопродуктів, причини їх формування та особливості ринку первинних енергоресурсів, спричиняють утворення відмінних характеристик та особливостей функціонування всіх підприємств паливно-енергетичного комплексу. Дані питання вивчаються в працях багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема, В. Бараннік, М. Воробьева, М. Земляний, Д. Зеркалов, П. Гайдуцький, М. Гайфуліна, Е. Костомарова, В. Точилін, В. Маков, А. Шевцов та інші. Проте на сучасному

етапі розвитку економіки та енергетики України загалом та підприємств нафтової галузі, у часи структурних перетворень, на наш погляд, вимагають поглибленого вивчення в умовах постійної змінності зовнішнього середовища та необхідності формування економічної безпеки таких підприємств з огляду на їх стратегічне значення для всього промислового комплексу країни.

Основними цілями даної статті є аналіз розвитку паливно-енергетичного комплексу України, дослідження головних тенденцій розвитку зовнішнього середовища функціонування вітчизняних нафтопереробних підприємств, визначення їх впливу на економічну безпеку.

Методологія. Для досягнення визначеної мети та вирішення поставлених завдань щодо дослідження сучасного стану та тенденцій розвитку вітчизняних нафтопереробних підприємств та стану паливно-енергетичного комплексу України було використано методи порівняння та узагальнення, метод аналізу та систематизації, графічний метод, методи статистичного, економічного та системного аналізу.

Результати дослідження. Відповідно до основних елементів системи функціонування ринку нафти і нафтопродуктів України напрями дослідження повинні розподілитись на оцінку макроекономічних індикаторів стану національної економіки, споживчого ринку країни, нафтопереробної галузі, індикаторів функціонування ринку нафти і нафтопродуктів країни.

Оскільки нафтопереробна галузь входить до паливно-енергетичного комплексу, то необхідне проведення її комплексного дослідження як системного об'єкта ПЕК України для того, щоб показати не тільки місце нафтопереробних підприємств у всій системі та їх зв'язок як з іншими елементами ПЕК, так і суміжними галузями макроекономічного середовища.

Абсолютні та відносні дані про динаміку основних макроекономічних показників стану економіки України (табл. 1) підтверджують висновок про незадовільні макроекономічні умови функціонування нафтопереробних підприємств країни.

Так, за останні десять років ВВП України мав стійке зростання тільки до 2009 р. (табл. 1), у той самий час і валютний курс також мав стійкі позиції, але за останні п'ять років він зріс майже у 2,6 рази, досягнувши у 2017 р. рівня 2445,6 грн. за 100 дол.

Зростання (зниження) промислового виробництва національної економіки за період з 2001-2011 рр. змінювалося від +16% – у 2003 р. до –22% – у 2009 р. Слід зазначити, що в 2010-2011 рр. темпи зростання промисловості України стали позитивними – на рівні 10-11%. За останні шість років темпи зростання обсягів виробництва в країні мали знижувальну тенденцію до 101,2% у 2017 р.

Таблиця 1 - Основні макроекономічні показники розвитку економіки України

Рік	ВВП (млрд. грн.)	Середньозважений курс грн. за 100 доларів	Темпи зростання обсягів промислової продукції (% до попер. року)	Торгове сальдо (млн. дол. США)
2001	204,2	537,210	114	489,6
2002	225,8	532,660	107	980,3
2003	267,3	533,270	116	46,7
2004	345,1	531,920	113	3669,3
2005	441,5	512,470	103	- 1907,9
2006	544,2	505,000	106	- 6670,6
2007	720,7	505,000	108	- 11322
2008	948,1	526,722	95	- 18568
2009	913,3	779,124	78	- 5737,4
2010	1083	793,564	111	- 9337
2011	1314	796,249	110	- 6665,8
2012	1303,1	796,5	99,5	-15848,2
2013	1404,3	796,52	95,3	-13651,9
2014	1369,2	1124	89,9	-527,03
2015	1431,8	2157	86,6	610,7
2016	2037,1	2565	102,4	-2888,1
2017	2445,6	2613	101,2	-6331,9

Джерело: складено авторами на основі [4-5]

За 10 років суттєво погіршилося зовнішньоторгове сальдо України. За ці роки позитивним (з переважанням експорту над імпортом) був лише період з 2001 до 2004 рр.. При цьому спостерігались унікальні темпи зростання цього показника до +3,4 млрд. дол. у 2004 р. (десятикратне зростання по відношенню до 2003 р.) і суттєве падіння протягом наступного періоду часу – до -7.9 млрд. дол. у 2017 р. Так, за період з 2005 по 2017 рр. (крім 2015 р.) сальдо було стабільно від’ємним і передкризовий рік досягло рівня -85% (в основному це пов’язано з вступом країни до СОТ).

Протягом останніх двох років від’ємне сальдо зберігається на рівні 7– 8 млрд. дол. Ця тенденція свідчить про те, що робочі місця створюються в інших країнах, а національній економіці необхідно брати запозичення для збалансування дефіциту бюджету. На фоні від’ємного торговельного сальдо України протягом десяти років, нестабільного зростання промислового виробництва, особливо високотехнологічного, більш ніж у 12 разів нарощування валових зовнішніх запозичень держави, пов’язаних з необхідністю покриття дефіциту бюджету, вказує на негативні якісні тенденції розвитку економіки України та зростання рівня її залежності від зовнішніх кредиторів, міжнародних організацій і економік інших країн світу. Дані висновки свідчать про існування макроекономічних загроз економічній безпеці суб’єктів господарської діяльності.

Нафтопереробна промисловість України є важливою складовою ПЕК країни. Підприємствами галузі є великі компанії, які погано реагують на зміни зовнішнього середовища. Лідером ПЕК країни є НАК «Нафтогаз України». Її підприємства здійснюють повний комплекс робіт з пошуку запасів нафти і газу, буріння свердловин, розробку родовищ, транспортування природного газу і нафти по системам газо- і нафтопроводів, переробку нафти, газу і конденсату на газопереробних заводах, постачання газу споживачам в Україні. До складу НАК «Нафтогаз України» входять три дочірні компанії (ДК), п'ять дочірніх підприємств (ДП), два державні акціонерні товариства (ДАТ) і два публічні акціонерні товариства (ПАТ).

Особливістю нафтопереробної промисловості є практично повна державна монополізація, яку складає система державних підприємств, підконтрольних «НАК Нафтогаз», які є взагалі кредитоспроможними, але з дуже слабкими інвестиційними можливостями і перспективами для розвитку. При цьому, функціонування державної монополії в умовах ринкової економіки створює негативні ефекти для забезпечення економічної безпеки підприємств нафтопереробної галузі:

- недостатність стимулів щодо зниження внутрішніх витрат компанії;
- існування механізму збільшення таких статей внутрішніх накладних витрат, які підвищують особистий прибуток вищого менеджменту компанії;
- недостатність стимулів щодо модернізації, реорганізації менеджменту та ресурсної оптимізації.

Щодо потенціалу вітчизняного ПЕК, то за даними НАК «Нафтогаз України»: розвідані запаси нафти в країні (на материковій її частині) становлять 137 млн т, прогнозні ресурси – 705 млн т; розвідані запаси газового конденсату становлять 69 млн т і прогнозні – 336 млн т. (табл. 2).

Таблиця 2 – Видобуток та транспортування нафти в Україні, млн. т.

Показники	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Виробництво нафтопродуктів	8,7	7,5	3,7	2,5	1,5	0,8	0,8	0,5
Видобуток нафти та газового конденсату	3,5	3,3	3,3	3,1	2,7	2,5	2,2	1,0
Транспортування нафти	29,8	25,3	17,2	17,6	16,9	16,8	15,2	14,7

Джерело: складено авторами на основі [6-7]

Ринкове середовище нафтопереробної промисловості України складається з учасників ринку (виробники, споживачі), геолого-розвідувальних робіт, процесів видобутку, транспортування, зберігання, розподілу, імпортування, реалізації нафти і нафтопродуктів. Розглянемо кожний окремий елемент цього ринку більш детально.

Протягом останніх років видобуток нафти в Україні поступово знижувався з 2,4 млн. т. у 2015 р. до 1,9 млн. т у 2017 р. (табл. 3).

Таблиця 3 – Структура видобутку нафти і газового конденсату за основними підприємствами, тис. т.

Показники	2015	2016	2017	Темпи зростання, % до попереднього року
Видобуток нафти і газового конденсату в т.ч. .:	2 418,40	2 237,00	1 921,3	85,9
НАК «Нафтогаз України», з них:	2 182,20	2 000,39	1 686,0	84,3
- ПрАТ «Укрнафта»	1 670,66	1 517,98	1278,0	90,9
- ПрАТ «Укргазвидобування»	511,580	482,410	-	94,3
Інші підприємства, з них:	236,160	236,250		100,0
Видобуток нафти, в т.ч. .:	1 771,100	1 596,700	н/д	90,2
НАК «Нафтогаз України», з них:	1 695,300	1 546,400		91,2
- ПАТ «Укрнафта»	1 577,360	1 444,880		91,6
- ПАТ «Укргазвидобування»	117,960	101,540		86,1
Інші підприємства, з них:	75,808	50,294		66,3
- СП «Полтавська ГНК»	29,463	34,331		116,5
- СП «УкрКарпатОйл ЛТД»	28,835	0,000		0,0
- СП «Бориславська нафтова компанія»	10,634	9,123		85,8
- ТОВ «Східний геологічний союз»	4,707	5,331		113,3
- ТОВ ВКФ «Діон»	1,638	0,910		55,6
- ТОВ «Рожнятівнафта»	0,472	0,459		97,2
- ПрАТ «Техноресурс»	0,032	0,037		115,6
- НАК «Надра України»	0,027	0,008		29,6

Джерело: складено авторами на основі [4; 7; 8].

Слід зазначити, що в 2015 р. в багатьох державних компаніях відбулася зміна керівництва. Кожне призначення керівника супроводжувалося зміною топ-менеджменту і політики компаній. При цьому обсяги виробництва нафти і нафтопродуктів по всіх підприємствах нафтопереробної галузі не здобули позитивної динаміки (табл. 4).

Розглядаючи видобуток нафти детальніше по підприємствах, можна відзначити значне зниження показників виробничої діяльності НПЗ України за 2015-2017 рр. на 1,4% (табл. 4). Основні проблеми, які супроводжують зниження виробничої діяльності нафтопереробного сектора в Україні виражаються в наступному: 1) висока залежність країни від імпорту нафти і нафтопродуктів при низькому рівні власного видобутку (близько третини від загального обсягу споживання в 60,9 млрд. м³ газу на рік); 2) ризик скорочення транзиту нафти і газу через територію України внаслідок зносу нафто- і газотранспортних мереж; величезне навантаження на державний бюджет через критичне фінансове становище НАК «Нафтогаз» (борг НАК «Нафтогаз» у 2016 р склав 7,4% від ВВП); 3) малий обсяг і низька якість нафтопереробки [9; 10].

Таблиця 4 – Виробнича діяльність НПЗ України, тис. т.

Показники	2015	2016	2017	Темп зростання, %
Дрогобицький НПЗ				
Поставки нафти, всього	315,0	306,7	-	91,4
в т.ч. українського походження	315,0	306,7	-	91,4
Переробка нафти	0,0	0,0	-	0,0
Простоювання, днів	365,0	366,0	-	
Надвірнянський НПЗ				
Поставки нафти, всього	101,2	72,6	-	71,7
в т.ч. українського походження	101,2	72,6	-	71,7
Переробка нафти	0,0	0,0	-	0,0
Простоювання, днів	365,0	366,0	-	
Всього по НПЗ				
Поставки нафти, всього	460,7	497,2	-	107,5
в т.ч. українського походження	460,7	497,2	-	107,5
Переробка нафти	0,0	0,0	-	0,0
Простоювання, днів	1 460,0	1 464,0	-	100,3
Шебелінський НПЗ				
Поставки нафти, всього	460,7	472,6	864,8	107,7
в т.ч. українського походження	460,7	472,6	864,8	107,7
Переробка нафти	480,2	472,6	445,2	98,9
Виробництво:				
- бензин	176,8	156,3	120,0	88,4
- дизельне паливо	108,7	116,8	88,1	107,5
- мазут	55,2	51,1	31,1	92,6
Використані потужності, %	46,1	49,7	42	
Всього по Україні (без урахування Кременчуцького НПЗ)				
Поставки нафти и газового конденсату, всього, в т.ч.:	876,9	876,5	864,8	98,6
-нафти	416,2	379,3	359,3	91,1
-газового конденсату	460,7	497,2	505,5	101,9
Переробка нафти	460,7	497,3	445,2	89,5

Джерело: складено авторами на основі [4; 8].

Однією з вирішальних причин зазначених проблем є недостатній обсяг інвестицій в розвідку і видобуток власних запасів вуглеводнів і модернізацію нафто- і газотранспортних мереж. Це зумовлено перш за все високими ризиками для інвестування в нафтогазову галузь, в тому числі через непрозорі та часто змінні умови видачі ліцензій на розвідку і розробку родовищ, ризику анулювання ліцензій без компенсації витрат, невизначеність в умовах доступу до нафто- і газопроводів.

Досліджуючи споживчу складову даного ринку слід відмітити, що уже другий рік поспіль відбувається падіння попиту на нафтопродукти. Сумарне споживання палива в Україні у 2016 р. склало 6,78 млн. т, що на 117 тис. т (1,7%) менше, порівняно з 2015 р. Хоча споживання бензинів (без урахування

АР Крим) у 2016 р. знизилося на 8,4%, – до 2,14 млн. т, натомість дизельного палива – зросло на 1,7% – до 4,63 млн. т. [4; 8].

Порівняно з 2015 р., у 2016 – продажі бензинів (включно з альтернативним паливом, зменшилися на 226,3 тис. т (11%) – з 2,06 млн. т до 1,84 млн. т, а продажі дизельного палива – майже на 12,9% (255 тис. т.) – з 1,98 млн. т до 1,72 млн. т.

Реалізація бензину А-76/80 у 2016р. скоротилася на 11,2% – до 6,9 тис. т, бензину А-92 – на 10,1%, до 875 тис. т, бензину А-95 (включно з А-98) – на 10,8%, до 930 тис. т. Порівняно з 2015 р., у 2016 – продажі бензинів включно з альтернативним паливом, зменшилися на 11% (226,3 тис. т.) - з 2,06 млн. т до 1,84 млн. т, а продажі дизельного палива – майже на 12,9% – з 1,98 млн. т до 1,72 млн. т. Реалізація бензину А-76/80 у 2017 р. скоротилася на 11,2% – до 6,9 тис. т, бензину А-92 – на 10,1%, до 875 тис. т, бензину А-95 (включно з А-98) – на 10,8%, до 930 тис. т. (табл. 5)

Таблиця 5 – Споживання нафтопродуктів в Україні у 2017 р., тис. т.

Показники	2017	Абсолютні темпи приросту відносно до 2016 р.	Темпи приросту відносно 2016 р., %
бензину	1840,3	-141,0	92,9
дизельного пального	4616,3	329,6	107,7
мазуту	510,9	-113,3	81,8

Джерело: складено авторами на основі [4; 8]

Розглядаючи основні показники зовнішньої торгівлі нафтопродуктами України, слід зазначити, що виробничі підприємства даної галузі маючи провідну роль у національній економіці не займає значного місця на світовому ринку нафтопродуктів як експортер – за останні десять років частка України у світовому експорті нафтопродуктів складала у середньому 0,1%, а як імпортер – у середньому 0,7% (табл. 6).

Згідно табл. 6 у 2012 р. експорт нафтопродуктів складав 3030,4 млн. дол., що на 38,36% менше ніж у 2011 р. З цього року національні виробники більш не мали позитивних темпів росту експорту на зовнішньому ринку аж до 2017 р. У 2011 р. експорт нафтопродуктів складав 4915,9 млн. дол., що на 58,77% більше ніж у 2010 р та в порівнянні з 2009 р. він збільшився на 73,94%. У 2009 р. експорт нафтопродуктів знизився на 49,79% та складав 1178,1 млн. дол. У 2017 р. експорт нафтопродуктів збільшився на 77% в порівнянні з 2016 р. та складав 790 млн. дол. США, що значно нижче, ніж рівень 2012 р.

Імпорт у 2012 р. складав 8294,7 млн. дол., що 10,21% більше ніж у 2011 р. коли імпорт складав 7526 млн. дол. У 2011 р. імпорт нафтопродуктів збільшився на 76,78% в порівнянні з 2010 р., коли імпорт складав 4257148 тис. дол. США. У 2010 р. імпорт нафтопродуктів збільшився на 48,09%. У 2009 р. імпорт складав 2874,6 млн. дол. та зменшився на 67,39%. У 2017 р.

імпорт збільшився на 49% в порівнянні з 2016 р. та складав 11,7 млрд. дол., взагалі мавши коливальний тренд розвитку за останні десять років.

Таблиця 6 – Зовнішня торгівля нафтопродуктами України 2007-2017 рр.

Рок	Експорт, млн. дол. США	Частка України у світовому експорті нафтопродуктів, %	Частка у загальному експорті нафтопродуктів України, %	Темп зростання, %	Імпорт, млн. дол. США	Частка України у світовому імпорті нафтопродуктів, %	Частка у загальному імпорті нафтопродуктів України, %	Темп зростання, %	Сальдо балансу зовн.торгівлі нафтопродукт., млн. дол. США	Коефіцієнт імпортової залежності нафтопродуктів України, %
2007	1197,4	0,13	4,01	-	3606,3	0,74	5,94	-	-2408,9	-
2008	3545,2	0,14	4,3	179,57	6746,3	0,61	8,2	187,07	-3201,1	54,2
2009	1178,1	0,14	4,48	50,21	2874,6	0,14	6,33	42,61	-1696,5	45,38
2010	3096,3	0,16	5,1	173,94	4257,1	0,76	7,2	148,09	-1160,8	47,56
2011	4915,9	0,17	7,19	158,77	7526	0,82	9,11	176,78	-2610,1	55,06
2012	3030,4	0,16	5,30	61,64	8294,7	0,83	9,80	110,21	-5264,3	66,36
2013	2128,4	0,15	3,36	70,24	7084,5	0,81	9,20	85,41	-4956,1	76,64
2014	1437,2	0,08	2,67	67,52	7509,6	0,82	13,80	106	-6072,4	83,15
2015	488	0,03	1,3	33,96	10882,4	1,02	29	144,91	-10394,4	89,19
2016	446,5	0,02	1,2	91,48	7851,5	0,83	20	72,15	-7405	88,89
2017	790,2	0,05	1,8	177,00	11699,5	1,1	23	149,01	-10909,3	92,75

Джерело: складено авторами на основі [4; 8; 11; 12].

Ринок нафтопродуктів України сильно залежить не тільки від економічної ситуації в країні, але і від політики зовнішніх імпортерів. З огляду на той факт, що в середньому щорічно країні необхідно до 15 млн т, а власний видобуток нафти з газовим конденсатом становить лише 3-4 млн. т., відсутню частину доводиться забезпечувати імпортом. Цей факт добре демонструє показник імпортової залежності нафтопродуктів України (табл.6), який з достатньо високого значення 54,2 % у 2008 р. зріс до величини 92,8 % у 2017 р. Обсяги імпорту нафтосировини складають 82,5% від споживання, причому майже весь обсяг забезпечується поставками з Азербайджан (83,4%) і Казахстану (12,6%)

Висновки. Отже, функціонування підприємств ПЕК України відбувається в умовах макросередовища, яке з 2014 р. характеризується зниженням рівня ВВП, підвищенням рівня інфляції і валютного курсу у 2,6 рази та знижувальними трендами обсягів промислового виробництва.

На основі проведеного аналізу макроекономічного середовища, яке складає умови для забезпечення економічної безпеки вітчизняних нафтопереробних підприємств, можна виокремити такі загрози, як: нестабільність економічного стану національної економіки, зниження обсягів капітальних інвестицій у виробництво продуктів нафтопереробки при підвищувальній тенденції величини індексів цін виробників продуктів нафтопереробки, зростаюча залежність від імпортованої сировини, стиснення внутрішнього виробничого ринку і встановлення несприятливої кон'юнктури

для споживачів, а також зменшення різниці між середніми цінами світлих і темних нафтопродуктів на внутрішньому ринку. Таким чином, подальші дослідження варто проводити щодо визначення безпосередньо показників економічної безпеки нафтопереробних підприємств на несприятливі умови зовнішньоекономічного середовища галузі та відповідність методів управління на таких підприємствах щодо адаптації до змінності ринкового середовища та нівелювання потенційних загроз.

Література:

1. Маков В.М. Анализ системы управления инновационной деятельностью предприятий нефтегазового комплекса. *Экономический анализ: теория и практика*. 2010. №15. С. 13-22.
2. Зайцев Б.Ф., Маков В.М. Стратегический анализ в системе управления инновационной деятельностью предприятия. *Инновации и инвестиции*. 2010. №1. С. 96-100.
3. Гайфуллина М.М., Костомарова Е.В. Методический подход к оценке экономической безопасности нефтяной компании. *Интернет-журнал «Наукovedение»*. 2017. Том 9. №2. URL: <http://naukovedenie.ru/PDF/64EVN217.pdf>
4. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Dergachova V., Pysar N., Kyvliuk O., Svyrydenko D. Strategies for development of Ukrainian energy market under conditions of geopolitical challenges. *Naukovy Visnyk NHU*. 2018. № 5 (167). P. 148-154. URL: http://nvngu.in.ua/jdownloads/pdf/2018/05/05_2018_Pysar.pdf
6. Формування та використання стратегічних запасів паливно-енергетичних ресурсів у зарубіжних країнах. URL: <https://ua.energy/wp-content/uploads/2018/01/1.-Formuvannya-strategichnyh-zapasiv.pdf>
7. Річний звіт НАК «Нафтогаз України»: ринок нафти і нафтопродуктів. URL: <http://annualreport2016.naftogaz.com/ua/de-mi-zaraz/rinok-nafti-i-naftoproduktiv/>
8. Міністерство енергетики та вугільної промисловості України. URL: <http://mpe.kmu.gov.ua/>
9. База даних держборгу України. URL: <http://interfax.com.ua/news/economic/400840.html>
10. Кузнецова К.О., Ченуша О. С. Тенденції розвитку підприємств паливно-енергетичного комплексу України. *Економічний вісник Національного технічного університету України «КПІ»*. 2017. Вип. 14. URL: <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/108681/103643>
11. International Energy Agency. URL: <https://www.iea.org/>
12. The World Factbook. Central Intelligence Agency. URL: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>